

... Висновки. Висновком особливості - очікуваний результат є не підтримка соціальних зв'язків, не зміна партнерів, а спільна зміна уявлень обох партнерів, яка визначається глибиною спілкування. Найбільш суттєва риса - особливе співвідношення переживання усвідомлення і комунікації партнерів, а саме, їх взаємність. Гуманістичне спілкування - це спілкування в довірі, а довіра - важливий фактор ефективного спілкування, основний механізм впливу - переконання, сугестія.

Студентській групі, як і будь-якій іншій, притаманне ритуальне спілкування. Та воно буде ефективним за умови, коли не матиме основного, визначального характеру. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що більш ефективно впливає на процес становлення особистості гуманістичний стиль спілкування в студентській групі.

Література

1. Афанасов В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 240 с.
2. Бродянова Н.О. Стосунки особистості та її спілкування// Практична психологія та соціальна робота, №4, 1999. – С.24-27.
3. Крижанская Ю. С., Третьяков В. П. Грамматика общения./ М-во высш. и сред. спец. образования РСФСР– Л.: Изд-во ЛГУ, 1990. – 206 с.
4. Майерс Д. Социальная психология./ Пер. с англ.–СПб.: Питер Ком, 1999.–688 с.
5. Малинова І. К. Особистість і колектив як цілісна гармонійна система./ Психолого-педагогічний аспект. – К.: ІЗИН, 1997.–188с.
6. Психология: Словарь.// (Абраменкова В.В. и др.); Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского.- 2-е изд. испр. и доп. -М.: Политиздат., 1990. – 494 с.
7. Рязань А. А., Коломинский Я. Л. Социальная педагогическая психология. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 416 с.

А.М.ЗАЧЕПА

ДЕТЕРМІНУЮЧИЙ ВПЛИВ СУСПІЛЬСТВА НА ЗАКРИТІ СОЦІАЛЬНІ СИСТЕМИ: МОРАЛЬНО-ВИХОВНІ АСПЕКТИ

В статті висвітлюється взаємовплив громадянського суспільства і Армії в Україні у період реорганізаційних процесів в Збройних Силах. Особливу увагу приділено соціальним процесам, які відбуваються в суспільстві і в армії під час розбудови незалежної держави.

В статье отображено взаимное влияние гражданского общества и армии в Украине за период реорганизации процессов в Вооруженных Силах. Особое внимание акцентируется на социальных процессах, которые происходят в обществе и в армии за период строительства независимого государства.

The article describes the interplay among society and army in Ukraine in the period of reorganization in the Armed Forces. The main attention is paid to the social processes, which take place in the society and army during the development period of the independent country.

В теперішній час в Україні встановлюються нові зв'язки між армією і суспільством та державою. В результаті розбудови України, яка стає на шлях правової демократичної держави, збройні сили, що раніше були інструментом політики однієї партії, сьогодні «повернуті» державі, частково контролюються вибіркою цивільною владою (парламентом та урядом) а через них – громадянським суспільством.

Армія динамічна і діалектична система, яка саморегулюється, але виконує свої функції під контролем громадськості і парламенту. Військово-технічні, організаційні, фінансові, кадрові питання і оперативне управління виконується тільки через державні органи військового управління.

Отже, попри всі зміни, вплив держави і суспільства на армію залишається визначальним. Вся сукупність явищ і процесів, котрі мають місце в економічній, політичній, соціальній і духовній сферах суспільства, відбивається на життєдіяльності армії. Збройні сили є одним із найбільш складних соціальних організмів суспільства. Вони складаються із величезної кількості своєрідних елементів і підсистем, які знаходяться в надзвичайно складних відношеннях між собою. Однак армія – не хаотична множина цих елементів і підсистем; вона являє собою цілісну систему, різносторонні

компоненти якої, постійно взаємодіючи, знаходяться в єдності. Ця єдність в звичайній мірі обумовлена впливом зовнішніх факторів, які породжуються різними сферами суспільного життя, його соціально-культурним характером, а також міжнародною політикою держави, її становищем у світі.

Діяльність військової організації проходить в соціальному просторі, де можливе прикладання її сил і реалізації тих чи інших форм активності.

Збройні сили як військово-соціальна організація є складно-оформленим соціальним середовищем, в якому життя і діяльність підпорядковані специфічній меті. Держава визначає сутність і зміст воєнної політики. З моменту набуття незалежності Українська держава визначилась напрямках розвитку громадянського суспільства в Україні та розбудови миролюбної політики і оборонної доктрини розвитку Збройних Сил. Головними засадами, на яких ґрунтується громадянське суспільство, є свобода, рівноправність, самоорганізація, саморегулювання, а державна підпорядковується служінню громадянському суспільству, і гарантує рівну можливість для всіх громадян та соціальну справедливість. У громадянському суспільстві люди самостійно обирають моральні та політичні цінності. В одному із навчальних посібників відзначено: «Зміст поняття громадянського суспільства включає всю сукупність неполітичних (недержавних) відносин у суспільстві, тобто економічні, моральні, культурно-духовні, релігійні, національні. Громадянське суспільство – це сфера спонтанного самовиявлення вільних індивідів і асоціацій та організацій громадян, які добровільно сформувались і захищені законом від прямого втручання та довільної регламентації з боку органів державної влади...». Окрім цього, громадянське суспільство гарантує вільний вибір економічного буття і свободу совісті, а також виключає монополію однієї ідеології та одного світогляду [3].

Це закріплено у ряді законів, а також відзначено у Конституції – основному законі держави. В цих документах висловлено глобальне бачення проблем міждержавних взаємовідносин та пріоритетні напрямки зміцнення своєї державності. Україна прагне мирного співіснування з усіма державами, підтримує свою обороноздатність на рівні оборонної достатності для захисту від агресії. Метою оборони України є створення всіх необхідних умов для відвернення воєнного нападу і збройної відсічі можливої агресії проти України в будь-який час і при будь-яких обставинах.

Оборона України – це комплекс політичних, економічних, екологічних, військових, соціальних та правових заходів по забезпеченню незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів держави.

М.О.Чалдимов підкреслює: «В сучасних умовах військова політика будь-якої держави може бути прогресивною, тобто відповідати вимогам нового політичного мислення, або реакційною – що йде з ним врозрід. Під прогресивною військовою політикою слід розуміти діяльність держави, спрямовану на запобігання будь-яких війн за допомогою створення військових структур, які мають суто оборонну спрямованість і призначені для забезпечення національної безпеки».

Складність вивчення впливу внутрішньодержавних процесів на армію обумовлена поліфункціональністю такої системи, як суспільство, держава. Це означає, що й самі інтегративні процеси представляють скоріш за все ієрархічно співставлену систему, внутрішні взаємозв'язки якої часто невидимі.

Військова діяльність носить суспільний характер. Вона детермінована потребами держави.

Об'єктивні соціальні умови (політичного, економічного, правового та іншого порядку), які створюють об'єктивну можливість цілісності збройних сил, суттєво відображаються на змісті й динаміці соціальних процесів, котрі в них протікають. Вони складають необхідні передумови розвитку морально-психологічного стану, його трансформації і деформації, впливають на внутрішній морально-психологічний механізм, які формують його та соціальну рівновагу.

Внутрішня функція армії в реальному житті зумовлюється сукупністю тих соціально-економічних і політичних відносин, що складаються між державою та суспільством. А це значить, що в залежності від того, на яких чинниках ці відносини базуються, полягає позиція армії. При порозумінні та злагоді спільних інтересів вона позитивно сприймає внутрішньополітичне життя. Але коли між державою і суспільством існують суперечності, то це негативно впливає на війська, бо в їх середовищі тоді проходить поділ на прихильників держави та прихильників народу (суспільства). Це порушує соціальну рівновагу, вносить розлад між різними категоріями військовослужбовців, командуванням і підлеглими.

Е.А.Афонін, аналізуючи процес становлення Збройних Сил України, вказує: «В перебігу реформування нашого суспільства і його складової – армії, відбувається зростання ролі особистісного фактора в функціонуванні армії, його персоніфікації. Це, з одного боку, супроводжується розширенням демократичних засад, а з іншого боку, посиленням авторитаризму, навіть свавілля, у

військових властивостей поширюється вплив екстремістськи настроєних угруповань і окремих особистостей. Ці об'єктивні та суперечливі особливості часу необхідно всебічно враховувати при визначенні засобів нормативного регулювання та саморегулювання соціальної поведінки військовослужбовців [1].

Економічне життя знаходить пряме відображення в Збройних Силах. Матеріально-моральний стан суспільної організації позначається на розбудові армії, спрямованості її функціонування, можливості бойової підготовки і стану бойової готовності. Економічна спроможність суспільства забезпечує створення озброєнь, військової техніки, всіх інших засобів, необхідних для зброї. Від рівня соціально-культурного розвитку країни в кінцевому рахунку залежить якість складу військовослужбовців, розвиток їх морально-бойових та професійно-технічних якостей, оптимізація організаційної структури збройних сил, способів і форм бойових дій та ін.

Соціальна сфера суспільства, виступаючи активною силою, впливає на всі сторони життєдіяльності військ. Армія комплектується людьми, які належать до різних соціальних груп. Тим більше, що в самих збройних силах існують різноманітні групи (генералітет, старший офіцерський склад, молодший офіцерський склад, прапорщики і надстроковики, особовий склад строкової служби, військовослужбовці-жінки та ін.). Тому соціальні відносини існують у вигляді результату, синтезу, інтеграції всіх сторін відношень у суспільстві, між суспільством і збройними силами, в середині збройних сил.

У системі суспільних відносин, разом з іншими, мають місце і власне військово-соціальні відносини. Вони володіють специфічним змістом, особливостями свого прояву і особливою роллю в суспільній мережі суспільних відносин. Це другий рівень соціальних відносин, який зумовлений специфікою військової діяльності. Соціально-політична сфера впливає на МПХС особового складу збройних сил через характер морально-психологічного стану керівництва суспільством, політичний генералітет, наявність чи відсутність гострих суперечностей між різними соціальними групами суспільства, рівність або нерівність членів суспільства, відсутність або наявність етнічної дискримінації, ступінь політичної єдності суспільства, рівень розвитку демократії, участі широких мас в управлінні справами суспільства, ступінь забезпечення реальних прав і свобод громадян та ступінь довіри і підтримки громадянами державної влади тощо.

На соціальні процеси і морально-психологічний стан військ негативно впливає конфронтація політичних сил у суспільстві, а також випадки дискримінації армії з боку деструктивних сил і неспроможність державної влади це припинити.

Виняткове значення в політичній діяльності кожної держави і народу має реалістична оцінка дій і намірів у військовій області. Ставлення держави до військової сили концентровано виражається в її військовій політиці і безпеці в національному і міжнародному аспектах. Це виражається у військовій доктрині, яка являє собою систему офіційно прийнятих в державі основоутворюючих поглядів на військову силу, що використовується для ведення агресивних війн або оборонних (захисних) цілях.

При такій постановці питання стає ясно, що на військово-політичну діяльність мають детермінуючий вплив не тільки політичні, але і соціокультурні фактори. Якщо політичні фактори відіграють роль механізмів розвитку військово-політичної діяльності, то соціокультурні фактори визначають той реальний контекст, в умовах якого проходить функціонування цього механізму.

Інтегративну основу таких факторів складає національна ідея Української держави, яка виходить з створення умов задля реалізації громадянського суспільства, окресленого вартостями історичної боротьби українського народу за національну незалежність та створення рівних соціальних умов життя кожного громадянина України незалежно від його етнічного походження.

Безсумнівно, національна ідея спирається передусім на ідею незалежності та української державності. Оцінюючи найсумніший період боротьби українського народу за свою державність (1919 р.), відомий історик Д.Волкогонов у своїй науковій роботі визначив: «Обидві армії, галицька і надніпрянська, хоча і відмінні між собою організацією, хоч в обох вдахі людей були неоднакові, а політичні погляди й переконання в них різні, – та проте, обидві вони однаково сильно були перейняті ідеєю української державності й однаково сумлінно й жертвовно виконували все те, що було треба» [4].

Головні цілі української військової доктрини носять загальнополітичний характер, їх зміст виходить за рамки власне військової політики і характеризує соціально-національну спрямованість військово-політичної діяльності як суспільного явища, яке підпорядковується загальним соціальним закономірностям. Ці цілі мають загальнодержавний характер і стосуються всіх суб'єктів державної діяльності в нашому суспільстві.

Відомо, що певному типу суспільства відповідає певний тип армії. З цього приводу існують різні точки зору і підходи. Інтерес представляє позиція Чарльза Москаса, який пропонує трій типологію суспільства і відповідних йому збройних сил: «суспільство готовності до війни», «суспільство стримування війни» і «суспільство заперечення війни» [2].

Духовна сфера впливає на соціальну рівновагу у військах, характер пануючих світоглядних ідейно-політичних установок, ступінь ідейної єдності суспільства, рівень ідейної зрілості громади, широту культури і рівень розвитку освіти, можливість доступу до знань і участі всіх членів суспільства в створенні духовних цінностей і засвоєнні досягнень культури, і нарешті, ефективності поширення змісту національної ідеї Української держави. А.Ф.Карась відзначає: «Національна ідея визначальним соціокультурним чинником для розбудови будь-якої держави, самоусвідомленням себе як специфічного соціуму «Ми – нація» [3].

Духовний світ воїнів включає сукупність знань і переконань, емоційно-вольових станів, процесів мислення і властивостей свідомості. Він характеризує рівень соціальної, громадянської зрілості. А свідомість воїна відображає суспільне життя, військову службу не тільки безпосередньо, але й опосередковано, в тому числі і через форми суспільної свідомості. Під впливом політичних, правової, естетичної, філософської та інших форм свідомості формується суспільна і моральна свідомість воїнів, яка змінює психологію мислення. Вона являє собою сукупність закономірностей процесів й особливостей зв'язку психологічної структури особистості воїна з логічним оперуванням образами в свідомості. На основі цього проходить вибір тієї чи іншої реакції на вплив, стилів відношень з іншими воїнами, командирами, а також народом.

Однак, сьогодні існує і росте небезпека знецінювання самої соціальної дійсності і людського життя, йде процес виродження тієї сукупності природних, соціальних і культурних цінностей, котрі складають поняття Батьківщина, зміст людського життя. Частина молодих людей відзначається моральним цинізмом і озлобленням, хворобливим політичним збудженням і егоїзмом, відкиданням будь-яких авторитетів, культурно-національним нігілізмом та ін.

Важливе місце у суспільній дійсності займає ступінь духовної єдності армії і народу. Наскільки народ любить і поважає свою армію, турбується про життєдіяльність воїнів, настільки вони відчувають свою відповідальність за його долю. Духовна єдність армії і народу – це велетенська сила, яка робить армію непереможною.

У свою чергу, армія впливає на суспільство і державу. Перш за все через зв'язок військової діяльності із зовнішньою і внутрішньою політикою держави, щодо внутрішньої політики, то тут мають місце дві полярні точки зору: перша – армія знаходиться поза політикою, друга – армія – знаряддя політики. Російський полковник Ковалевський В. - доктор філософських наук, професор – дотримується наступної точки зору: «Збройні сили будь-якої держави не можуть бути поза політикою, бо вони – знаряддя політики, державної влади. В революційні ж періоди сама історія, логіка подій висуває армію впритул до політики, і все, що проходить у суспільстві в цей час, гласно або негласно, прямо або побічно співставляється з наявністю озброєної сили позицією армії» [1]. Події в Росії, в серпні 1991 та жовтні 1993 років підтвердили дану точку зору.

Література

1. Афонін Е.А. Становлення Збройних Сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми НАН України, Ін-т соціології: Відп. ред. Л.В.Сохань, Л.Ф.Бурлачук. – К.: Інтерграфік, 1994.
2. Армия и общество / Сост. и общ. ред. Чалдымова Н.А. и Черкасенко А.И. – М.: Прогресс, 1990.
3. Варій М.Й. Морально-психологічний стан військ, його оцінка та підтримка на високому рівні // Монографія. Відп. ред. Л.В.Сохань, Л.Ф.Бурлачук. – Л.: ВВП ДУ «ЛП», 1996.
4. Война и армия: Философско-социологический очерк / Под. ред. Д.А. Волкогонова, А.С. Миловидова, С.А. Тюшкевича. – М.: Воениздат, 1977.

І.О.КОТИК

ПРЕВЕНТИВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ УЗАЛЕЖНЕННЯ ВІД ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

У статті автор акцентує увагу на превентивних психологічних механізмах узаалежнення від психотропних речовин.

В статье автор акцентирует внимание на превентивных психологических механизмах зависимости от психотропных веществ.